

MANAGEMENT LESŮ A JEHO VÝZNAM PRO VODU A KLIMATIZACI KRAJINY

Je dobře známo, že lesy čistí vodu a na úrovni povodí, regionů i kontinentů zásadně ovlivňují dostupnost vody a termoregulaci krajiny. Nové výzkumy¹ poukazují na pět procesů, které mají větší význam, než se dříve myslelo, a které lze ovlivnit způsobem hospodaření a dosáhnout tak krátkodobých i dlouhodobých zlepšení z hlediska dostatku vody v krajině a fungování klimatu v měřítku od jednotlivých povodí po celé kontinenty.

1. Lesy podporují vznik srážek
2. Stromy a lesy jsou přirozené chladicí systémy
3. Lesy generují toky vzduchu a vlhkosti
4. Stromy a lesy přispívají k zásobování podzemních vod
5. Lesy zmírňují dopady záplav

S rostoucím nedostatkem vody, změnami klimatu a narůstajícím tlakem na lesní zdroje je životně důležité prohloubit znalosti o základních vztazích mezi lesy, vodou a klimatem. Nedostatek těchto znalostí představuje zásadní překážku v hledání politických i praktických opatření, která by vedla k optimalizaci ekosystémových služeb a tedy k zlepšení socio-ekonomického využití lesů.

Cíle

- Poskytnout tvůrcům politik výstižné a jasné informace o důležitosti lesních porostů v systémových procesech celé planety a jejich klíčovém významu pro fungování koloběhu vody i kvality lidského života.
- Zvýšit povědomí o novém pojetí významu lesa v hledání strategií pro zmírňování a přizpůsobení se dopadům klimatických změn, pro vodní hospodářství a pro krajinné plánování.
- Podpořit účast celé řady sektorů v prosazování udržitelného hospodaření v lesích jako součást širšího pojetí krajinného plánování.

¹ V červnu 2015 se v belgickém Leuvenu sešlo přes 30 odborníků z oborů rostlinných a zeměpisných věd, aby diskutovali o posledních poznatcích, které se týkají vztahů lesa, vody, půdy a atmosféry. Jejich konsolidovaný výzkum ukazuje, jak lesy regulují koloběh vody i klima nejen na úrovni lokální (povodí), ale i regionální, kontinentální a globální. Tento souhrnný dokument odráží závěry tohoto setkání.

1. Lesy podporují vznik srážek

- Kontinentální výpar přispívá přibližně 40 % ke srážkám nad pevninou.
- V tropických oblastech poskytuje vzduch, který přešel přes zalesněné oblasti, dvakrát více deště, než vzduch, který se pohyboval nad řídkou vegetací.
- Odlesnění způsobuje pokles srážek ve vzdálenostech až 1000 km po směru větru v důsledku poklesu evapotranspirace a tedy snížení dostupnosti atmosférické vlhkosti.
- Stromy uvolňují z povrchu listů do atmosféry biologické částice, z nichž některé aktivně podporují dešťové a sněhové srážky v procesu nazývaném bioprecipitace. Tyto biologické částice jsou z hlediska podpory vzniku srážek účinnější než jiné atmosférické částice. Mohou tedy zvýšit pravděpodobnost výskytu srážek.

Potřebné opatření: Podpořit integrovaný udržitelný krajinný management, který zahrnuje také druhové složení (od mikroflóry po stromy) a prostorové uspořádání lesů na úrovni států, regionů i kontinentů.

2. Stromy a lesy jsou přirozené chladicí systémy

- Teplota pod stromy a v lesech rostoucích v tropickém a mírném pásmu je průkazně nižší než teplota na zemědělsky využívaných plochách, v otevřené krajině nebo v městských oblastech.
- Stromy využívají sluneční energii pro transpiraci. Výpar vody z lesních porostů a z půdy je také poháněn sluneční energií. Podobně jako se lidská kůže ochlazuje pocením, vedou tyto procesy k ochlazení zemského povrchu. Kupříkladu zalesněné povrchy ve venkovské krajině mohou být až o 20 °C chladnější než otevřená místa a zemědělské plochy.
- Chladicí výkon jediného stromu se vyrovná množství energie, kterou na klimatizaci spotřebují za den dvě domácnosti. Chlazení krajiny stromy má vyčíslitelný ekonomicky návratný charakter, protože vede ke snížení výdajů za klimatizaci i dalších přidružených výloh.

Potřebné opatření: Podporovat rozšíření stromů a lesních porostů v oblastech náchylných k vysokým teplotám, jako jsou například města.

3. Lesy generují toky vzduchu a vlhkosti

- Stromy a lesy jsou hybateli atmosférických vzdušných proudů.
- Rozsáhlé lesní plochy se souvislým porostem stromů od pobřeží po vnitrozemí mohou vytvářet tok atmosférické vlhkosti od oceánů až daleko do vnitřních částí kontinentů.
- Příbřežní lesy přitahují v procesu evapotranspirace vzdušnou vlhkost z oceánů, a spouštějí tak koloběh vody, v jehož rámci je vlhký vzduch unášen dále do sušších vnitrozemských oblastí.

Potřebné opatření: Podpořit zalesňování a chránit a rozšiřovat lesy v oblastech rozhodujících pro vznik transkontinentálního proudění vzdušné vlhkosti.

4. Stromy a lesy přispívají k zásobování podzemních vod

- Stromy a lesní porosty zlepšují infiltraci vody do půdy. Po vykácení lesa dochází k degradaci půd (tzn. snižuje se obsah organického uhlíku a živin, zhoršuje se struktura půdy, dochází k zhutnění), čímž se zhoršuje kapacita půdy zadržovat vodu a narůstá povrchový odtok a eroze. Efektivita doplňování podzemních zásob vody je závislá na rovnováze mezi hustotou stromů a ztrátami vody evapotranspirací a intercepcí.
- Stromy vytvářejí svými kořeny a pomocí přidružené půdní fauny makropóry v půdě, kterými se může voda přednostně a velmi rychle pohybovat půdním profilem.
- Stín pod stromy a vrstvy opadu také napomáhají absorpci vody, redukují výpar vody z půdy a podporují rozvoj půdní fauny.

Potřebné opatření: Podpořit obnovování lesních porostů a zalesňování degradovaných ploch při zvážení hustoty stromů vhodné pro zlepšení dosycování podzemních vod co nejintenzivnější infiltrací, usměrněným prouděním vody a omezenými ztrátami vody výparem z půdy.

5. Lesy regulují vodní toky

- Vodní toky jsou závislé na srážkách. Lesy pufrují výkyvy toku pomocí půdní infiltrace a převáděním povrchové vody do spodních vod. Doplnění zásobáren spodních vod přispívá k udržování bazálního odtoku (voda pro povrchové toky) a může také sytit prameny v nižších polohách svahů.
- Ztráta lesních porostů často vede k poklesu infiltrace vody, což má za následek nárůst povrchového odtoku a tedy zintenzivnění erozivních procesů a následné zanášení vodních toků. Ačkoliv odlesnění může vést k snížení ztrát vody evapotranspirací a tedy k navýšení průtoku vody v řece, dostupnost vody je méně stabilní. Stromy a lesy jsou totiž v procesech transpirace, evaporace a infiltrace vody do půdy zásadním faktorem ovlivňujícím koloběh vody v krajině.

Potřebné opatření: Krajinné plánování musí brát do úvahy pozitiva a negativa vyšších odtoků versus zadržování přívalových srážek a pokles sedimentace, zlepšení kvality vody a zachování bazálního odtoku.

Doporučení

• Integrované udržitelné krajinné plánování

Management lesů musí probíhat v měřítku přesahujícím povodí. Je třeba uvažovat o lesích v kontextu větších krajinných celků, které zahrnují mozaiku různých typů land use. Tento integrovaný krajinný přístup by měl zahrnovat druhové složení od stromových druhů až po mikroflóru a mikrofaunu, stejně jako prostorové rozmístění lesů na státní, regionální i kontinentální úrovni.

• Funkční obnovování lesních porostů a zalesňování

Strategické obnovování lesních porostů a/nebo zalesňování může přinášet mnoho výhod včetně snížení místních teplotních extrémů, zvýšení dostupnosti vody, omezení degradace půdy a zmírňování dopadů záplav. Pro maximální omezení negativních dopadů a co nejlepší fungování krajiny je nutné zvolit vhodný výběr lesních ploch, příhodnou kombinaci druhů a vhodný způsob lesního hospodaření.

• Obnovování a ochrana existujících lesních porostů

Prevence dalšího odlesňování a degradace lesních porostů je ta nejúčinnější a nejpříhodnější cesta, jak zajistit zachování ekosystémových služeb, které poskytují lesní porosty (například zajištění dostatku vody a regulace povrchových i podzemních vod). Obnova lesů může zvrátit proces degradace půd, zlepšit zásobování podzemních vod pomocí usnadněné infiltrace a zabránit zbytečným ztrátám vody povrchovým výparem, odtokem a erozí.

• Management lesů pro co nejpřínosnější fungování krajiny

Hospodaření v lesích a krajinné plánování by měly vycházet z plného porozumění přínosům a nákladům, které vyplývají z managementu na různých geografických úrovních v krátkodobém i dlouhodobém měřítku.

• Politiky a praxe vycházející z vědeckých znalostí a porozumění

Politika i praxe týkající se lesa, vody a klimatu by měly vycházet z detailního porozumění vědeckým znalostem. Užší spolupráce a komunikace mezi vědci (ekology i lesními inženýry), tvůrci politik a lidmi z praxe je třeba pro zajištění udržitelného hospodaření v lesích i krajině. Zároveň je třeba větších investic do výzkumu vztahů mezi lesy, vodou a klimatem a dopadů politických opatření a managementu, které na tyto vztahy působí.

Literatura

On the forest cover-water yield debate: from demand- to supply-side thinking (Ellison et al., 2012)

<http://dx.doi.org/10.1111/j.1365-2486.2011.02589.x>

Bioprecipitation: a feedback cycle linking Earth history, ecosystem dynamics and land use through biological ice nucleators in the atmosphere (Morris et al., 2014)

<http://dx.doi.org/10.1111/gcb.12447>

Biotic pump of atmospheric moisture as driver of the hydrological cycle on land (Makarieva and Gorshkov, 2007)

<http://dx.doi.org/10.5194/hess-11-1013-2007>

How Forests Attract Rain: An Examination of a New Hypothesis (Sheil and Murdiyarso, 2009)

<http://dx.doi.org/10.1525/bio.2009.59.4.12>

Solar energy dissipation and temperature control by water and plants (Pokorný et al., 2010)

<http://dx.doi.org/10.1504/IJW.2010.038726>

The effect of trees on preferential flow and soil infiltrability in an agroforestry parkland in semiarid Burkina Faso (Bargués Tobella et al., 2014)

<http://dx.doi.org/10.1002/2013WR015197>

Negative trade-off between changes in vegetation water use and infiltration recovery after reforesting degraded pasture land in the Nepalese Lesser Himalaya (Ghimire et al., 2014)

<http://dx.doi.org/10.5194/hess-18-4933-2014>

Dokument sepsal kolektiv autorů pod vedením Victoria Gutierrez, Ph.D, Chief Science Officer.

Na textu prohlášení vědeckých pracovníků z několika kontinentů o funkci lesa v klimatu a vodním režimu se podílel doc. RNDr. Jan Pokorný, CSc.

Autorkou českého překladu je Mgr. Alžběta Procházková Rejšková.

Obrázky jsou převzaty z www.weforest.org, foto: archiv SVOL.

Vydalo Sdružení vlastníků obecních a soukromých lesů v ČR (SVOL), březen 2017.